

Reactie Jaïr van der Lijn

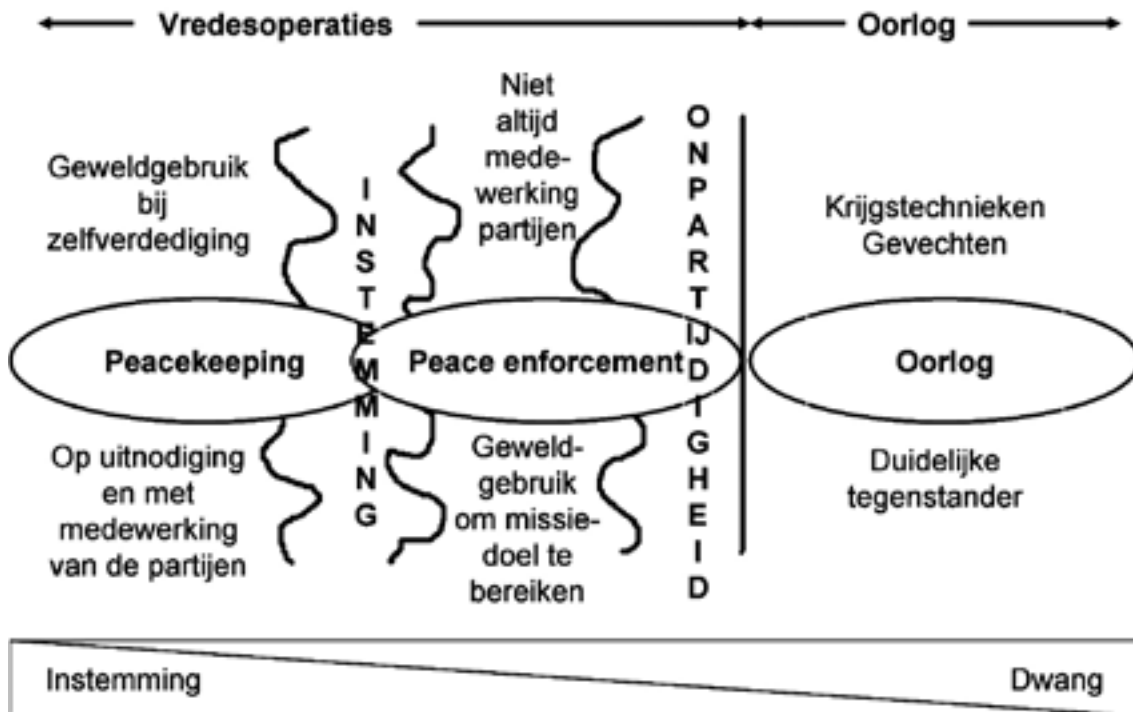
Definitiekwesties: vredesoperaties en asymmetrische conflicten

Het is even schrikken om te zien dat Duyvesteyn, Van Hooff en Schuurman durven te stellen dat onpartijdigheid van VN-vredesoperaties sinds de jaren '90 een illusie is. Slechts weinigen durven dat te beweren, zeker wanneer de mandaten en de verrichtingen van die operaties nader worden bekeken. Het is waar dat in een beperkt aantal gevallen, sinds 1995 alleen MONUC, de Verenigde Naties de wapens metterdaad hebben opgenomen. Daarbij bleef de volkerenorganisatie echter altijd onpartijdig en zocht zij hoogstens de grenzen op. Bovendien is er een verschil tussen enerzijds het onpartijdig gebruik van geweld om wapengekletter tussen partijen te stoppen en anderzijds

een kant te kiezen om een tegenstander te verslaan. Het eerste geval is *peace enforcement*, het tweede geval heet oorlog. Wellicht werkt het verhelderend dit begrippenkader in een figuur weer te geven, zoals dat ooit door het Britse leger in zijn doctrine is gedaan (zie hieronder).

Hoe verder een operatie in de figuur naar rechts beweegt, des te groter is de weerstand van (een) lokale partij(en) en daarmee de moeilijkheid te slagen. Uit de figuur wordt ook direct duidelijk dat er inderdaad *grijze gebieden* zijn op de grens tussen *peacekeeping* en *peace enforcement* en die tussen *peace enforcement* en *oorlog*. Het zijn deze grijze gebieden waarin operaties zoals MONUC, alsmede een aantal

operaties uit de eerste helft van de jaren '90, terecht kwamen. De afgelopen jaren zijn echter alle VN-, EU- en veel NAVO-operaties *onpartijdig* en met de medewerking van de conflictpartijen ontplooid. Meestal met een hoofdstuk VII-mandaat, zodat ze, indien nodig, geweld mogen gebruiken. Juist deze *dreiging* maakt dit vrijwel nooit nodig. De meest recente VN-vredesmissies, in Sierra Leone, Oost-Timor, Ethiopië-Eritrea, Haïti, Liberia, Ivoorkust, Burundi, Soedan, Darfur, Tsjaad en de Centraal Afrikaanse Republiek zijn onmogelijk partijdig te noemen. Vredesoperaties zijn dan ook springlevend en geen achterhaalde term, zoals Koster (zie juninummer 2010, blz. 349-350) stelt. Sterker, thans is alleen

Het begrippenkader inzake interventies¹

in het kader van de VN al meer dan honderdduizend geüniformeerd personeel ontplooid. Dit aantal is nog nooit zo hoog geweest.

Bovengenoemde operaties tappen uit een heel ander vaatje dan de oorlogen in Irak en Afghanistan. Ook al noemt de politiek oorlogen tegenwoordig liever anders, met een helder begrippenkader wordt al snel duidelijk dat ze dat wel zijn. Theoretisch en in het veld zijn dit echter heel andersoortige operaties. Om ze allemaal onder de noemer interventie op één hoop te vegen, vertroebelt de analyse en het oordeel.

Op eenzelfde wijze is het te eenvoudig alle asymmetrische conflicten op een hoop te gooien. Bovendien is het ook niet zo dat over de hele wereld (dezelfde) patrimoniale systemen de staatsvorming in de weg staan. De opbouw en het functioneren van de samenleving in Afghanistan zijn wezenlijk anders dan in Soedan of Bosnië-Herzegovina. Het is onverstandig en het biedt geen betere inzichten de verschillende gevallen over één kam te scheren om daarmee tot algemene uitspraken te komen.

Resultaten: het staken van vijandelijkheden en halve democratieën

Er lijkt brede overeenstemming over te bestaan dat als de meetlat bij interventies democratisering is, het succes van operaties inderdaad beperkter is. Na het vertrek van vredesoperaties laten zij meestal wel meer democratische landen achter, maar dat zijn geen volmaakte democratieën. Het resultaat moet dan worden gezien in het kader van kleine stapjes in een veel breder lange-termijnproces. Een halfvol of halfleeg glas, daar valt over te twisten. Zoals Duyvesteyn, Van Hooff en Schuurman opmerken, zijn halve democratieën inderdaad vatbaarder voor conflict dan autocratieën of volwaardige democratieën. Het is daarom zeker goed dat zij de zin van democratisering als doel van

interventies aan de orde stellen. Tegelijkertijd moet in het achterhoofd worden gehouden dat als een land na een uitgewoede oorlog *zonder* interventie van buitenaf de overgang van autocratie naar democratie maakt, het ook door een gevaarlijke transitieperiode gaat. Sterker, met hulp van buitenaf kunnen de negatieve effecten wellicht juist worden gedempt.

Volgens de VN is het hoofddoel van vredesoperaties het bijdragen aan de internationale vrede en veiligheid, terwijl democratisering een middel daartoe is. Indien, evenals bij Duyvesteyn, Van Hooff en Schuurman, dit als hoofddoel wordt aangehouden, blijken vredesoperaties duidelijk succesvol. Zelfs als vijftig procent van de operaties niet in eerste instantie zou slagen, slaagt vijftig procent dus wel. Dat dit meer dan een theoretische stelling is, blijkt wel uit het feit dat sinds de jaren '90 de wereld minder gewapende conflicten kent. Het lijkt erop dat, zoals in het *Human Security Report* wordt gesuggereerd en uit *case studies* blijkt, er wel degelijk een verband bestaat tussen deze ontwikkeling en de gelijktijdige versterkte activiteit van de internationale gemeenschap bij conflictbeheersing.² Het zou daarom ongelukkig zijn als de resultaten van de oorlogen in Irak en Afghanistan worden gebruikt om een oordeel te vellen over het nut van vredesoperaties. Dan wordt de baby met het badwater weggegooid. Bovendien wordt de term democratisering bij interventies veelal voor de *Bühne* gebruikt, zoals Koster ook voor Irak en Afghanistan constateert.

Non-interventie

Non-interventie moet inderdaad een optie zijn. En gelukkig is dat zo. Als de conflictpartijen om hulp vragen en het conflict rijp is om te worden opgelost, *dan* werkt interventie. Daarbuiten zijn de kansen op succes beduidend lager. Wanneer de conflictpartijen *niet* om de aanwezigheid van internationale

steun vragen, moet heel goed worden nagedacht of optreden verstandig is. De oorlogen in Irak en Afghanistan onderstrepen dat als het doel daar democratisering en minder bloedvergieten zou zijn, dergelijke interventies weinig succes hebben. In beide landen is de veiligheidssituatie na de invasie juist verslechterd, terwijl een volwaardig democratisch bestel er nog lang niet is bereikt. Als we eerlijk zijn, worden beide oorlogen echter niet gevochten voor dergelijke idealistische doelen, maar voornamelijk uit andere (eigen)belangen.

Als de vraag interventie of non-interventie is, dan is het antwoord niet: of het één of het ander. Was het maar zo simpel. Soms kan worden geholpen, soms moet in ieder geval worden gezorgd dat het conflict niet naar elders overslaat en soms lost het conflict zichzelf op. Bovenal, en daar heeft Koster volledig gelijk in, moeten conflicten worden voorkomen. Dat doe je onder meer door, zoals hij suggereert, de structurele oorzaken aan te pakken. Het mooie van preventie is bovendien dat dat veel kosteneffectiever is. Zoals men in het Engels zegt, 'An apple a day keeps the doctor away', maar laten we wel heel blij zijn dat we ook doktoren hebben en dat hun operaties meestal slagen. Dat slachters ook in vlees snijden en vaak niet ten goede van de gezondheid van hun subject, moet ons niet doen besluiten dat zieke patiënten niet meer naar de dokter mogen gaan.

Jaïr van der Lijn is als Senior Research Fellow verbonden aan het *Clingendael Security and Conflict Programme* (CSCP).

Noten

1 Zoals in: Institute for Security Studies, *Peace Support Operations: A Working Draft Manual for African Military Practitioners*, Pretoria-Harare, 2000.

2 Human Security Report Project at the Human Security Centre, Liu Institute for Global Issues, University of British Columbia, *Human Security Report 2005: War and Peace in the 21st Century*, New York/Oxford: Oxford University Press, 2005.

Respons Simon Polinder

n.a.v. Menno R. Kamminga, 'Eindtijd van de godsdienstvrijheid?: bedreiging in praktijk en theorie', in: *Internationale Spectator*, mei 2010, blz. 280-284.

De liberale mythe en de noodzaak van transcendentie voor de politiek

Het artikel van Kamminga bevat een leerzame uiteenzetting over het recht op godsdienstvrijheid. De auteur eindigt zijn stuk met de stelling dat, als de analyse van rechtsgeleerde Steven Smith klopt en revitalisatie van de traditiebronnen onrealistisch is, econoom Paul de Beer het enige houdbare zuivere antwoord geeft. Dat laatste betekent dat het *recht op godsdienstvrijheid* afgeschaft zou moeten worden. Naar mijn mening is de analyse van Smith niet volledig, omdat zijn betoog uitgaat van een liberale mythe. Daarnaast is er een politiek-filosofische reden om op te komen voor het recht op de vrijheid van godsdienst.

Op basis van Smith's analyse komt Kamminga tot het standpunt dat de liberale opvatting, zoals verdedigd door econoom Paul de Beer en filosoof Rob Wijnberg het enige zuivere houdbare antwoord is. Mijn bezwaar tegen deze stellingname is dus dat zij berust op een liberale mythe. Ik baseer mij voor dit standpunt op het boek *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations* van Scott Thomas.¹

De liberale mythe gaat ervan uit dat de invloed van religie op de politiek onherroepelijk leidt tot oorlog, intolerantie en politieke onrust. De moderne seculiere staat is de aangewezen redder om dit te voorkomen. Voor dit standpunt beroept men zich op de rol van de staat ten tijde van de godsdienstoorlogen in de 16de en de 17de eeuw, waarbij de staat religie terugdrong tot het privé domein en de loyaliteit

van de onderdanen ten opzichte van religie werd overgeheveld naar de staat. Volgens Thomas is het echter niet terecht zich hierop te beroepen. De meeste onderzoekers van vroegmodern Europa zijn het erover eens dat dit een projectie is van onze huidige moderne opvatting over religie als zou godsdienst bestaan uit een set van privé overtuigingen of dogma's. Deze opvatting over religie vertroebelt de interpretatie van de godsdienstoorlogen en zij leidt er nu toe dat de huidige wereldomspannende 'wederopstanding van religie' niet goed wordt begrepen. Volgens Thomas moet religie in vroegmodern Europa worden opgevat als een gemeenschap van gelovigen die niet zozeer een set dogma's verdedigden, maar een religieus opgevat idee over hun sociale gemeenschap.

Het feit dat de liberale mythe de ogen sluit voor de rol van religie in de wereld blijkt wel uit het feit dat religie in veel plaatsen in de wereld helemaal niet geprivatiseerd is of nog steeds in een proces zit om het heilige ten opzichte van het profane te definiëren. Hetzelfde zien we in Nederland. Het is wezensvreemd aan de islamitische cultuur om van islamieten te eisen hun geloofsovertuiging terug te brengen tot een aantal privé opvattingen. Ook orthodoxe christenen, zoals onlangs bleek rondom de uitspraak van de Hoge Raad met betrekking tot de SGP, verdedigen niet zozeer de religieuze opvatting dat vrouwen geen politiek ambt mogen bekleden, maar veeleer het recht om hun gemeenschap vanuit een religieuze overtuiging vorm te geven. Kortom, godsdienstvrijheid in haar niet-liberale opvatting zoals hierboven beschreven, is actueler en meer welkom dan ooit om religi-

euze bewegingen en groeperingen bescherming te bieden.

Dan blijft echter de vraag waarom de samenleving en de politiek religie zouden moeten bevoordelen boven andere overtuigingen? Dat brengt mij tot de twee pijlers van mijn betoog. Religie biedt toegang tot het transcendente en is als zodanig een goede bescherming tegenover totalitaire aanspraken van de staat. Hans Morgenthau, de bekende theoreticus van de internationale betrekkingen, heeft hier waardevolle opmerkingen over gemaakt. Volgens Morgenthau, die zelf Duitsland ontvluchtte omdat hij als jood op allerlei manieren met discriminatie te maken kreeg, is het politiek noodzakelijk dat transcendente claims de ruimte krijgen. In zijn bespreking van Edward Hallett Carr's werk benadrukt hij dat macht nooit het laatste woord mag hebben en beschuldigt hij Carr ervan een 'utopian of power' te zijn.² Macht moet altijd vanuit een transcendent referentiepunt bekritiseerd kunnen worden. Morgenthau komt daarbij niet specifiek op voor één religieuze traditie, maar voor religiositeit in het algemeen. Het gaat hem daarbij om 'de religieuze houding die de ontoereikendheid van de mens als eindig wezen erkent en zich door transcendente leiding oriënteert, waardoor de mens in een goede verstandhouding kan komen met zichzelf, zijn medemensen en de wereld' [mijn vert.].³

Hoewel hij deze benadering beschouwt als een universele menselijke houding, die ook door atheïsten en agnosten wordt gedeeld, blijkt uit andere uitingen dat hij aan religie een bijzondere rol toekent in relatie tot het transcendente. Een duidelijk voorbeeld daarvan is zijn pleidooi voor democratie, waarin ruimte is